

Smileys kan dölja hur vi känner oss

Hur känns det att le som en smiley? Konstnären Fito Segrera vet. Elektroder fästa i ansiktet tvingar honom att efterlikna de emotikoner som chattpartnern skickar. "Det är där vi till slut hamnar om vi slutar prata med varandra ansikte mot ansikte", menar hans konstnärspartner, Emilio Vavarella.

7 oktober 2014 kl 08:50, uppdaterad: 7 oktober 2014 kl 09:34

KÄNSLOTECKEN | DEL 2

De sitter i pannan, i vänster tinning, på kinderna och ner mot hakan. Totalt tolv stycken elektroder, stora som enkronor, trängs i Fito Segreras ansikte. Han är konstnär och för konstens skull har han kopplat ihop sig med den dator där han chattar med utställningsbesökare. Elektroderna styr hans ansiktsmuskulatur, tvingar honom att efterlikna de smileys som chattpartnern väljer att skicka. Åtminstone så länge de väljer glad, blinkande eller sur smiley; elektroder för att framkalla fler miner fick inte plats i ansiktet. Projektet heter "Transiconmorphosis" och genomförs i samarbete med konstnären Emilio Vavarella. Hittills har det visats i New York och Vancouver.

– Vi har kunnat iaktta olika beteenden hos chattarna. Vissa vägrar att utsätta Fito för elektrodchocken, de undviker att skicka emojis och använder i stället chatten för att diskutera konstnärens perspektiv. Men vissa betar sig sadistiskt, de är mest intresserade av att testa konstnärens gränser, berättar Emilio Vavarella.

Vad vill konstnärerna själva ha ut av det? Emilio Vavarella berättar att han föreställde sig en dystopisk framtid där vi förlorat förmågan att fysiskt spegla varandra, eftersom människor slutat prata öga mot öga.

Saken är ju den att vår hjärna redan är inställd på att spegla andra människors ansiktsuttryck. Chansen är stor att om du ler mot mig, så ler jag tillbaka. Det är resultatet av en lång evolution. Men vad händer när det blir för många mejl, för många textmeddelanden? När emotikoner blir vårt enda sätt att uttrycka känslor?

Att efterlikna emotikoner är på ett sätt som att besvara ett leende. Och samtidigt inte alls. Med undantag för just i ”Transiconmorphism” är smileyn inte ett fysiskt uttryck. Normalt sett kan vi gömma oss bakom tecknen som om de vore masker. De digitala fasaderna kan dölja vad vi egentligen känner och hur vi egentligen ser ut. Enligt Emilio Vavarella har det djupgående konsekvenser.

– Vi har byggt ett socialt system som tvingar människor att kommunicera över nätet. Tekniken förändrar sättet vi kommunicerar. Och, till syvende och sist, så förändrar det vilka vi är.

Emotikoner är, bokstavligt talat, ett språk. En uppsättning tecken med fastslagen innebörd. Även direkta känslouttryck kan emellertid ses som ett slags teckensystem, menar Kristiina Savin. Hon är forskare i idéhistoria och ansvarig för kursen ”Känslornas idéhistoria” vid Lunds universitet.

Känslouttryck är ett språk på så sätt att betydelsen uppstår i ett system av skillnader, att vara glad är något annat än att vara ledsen. Kursen ger en överblick över hur känslorna blir en kraft som förändrar världen genom muntlig kommunikation, kroppsspråk och skrift. Emotikoner är, genom sin speciella uppbyggnad, alla känslouttrycken på en och samma gång. Ett försök att inlemma muntlig kommunikation och kroppsspråk i skrift.

– Språket ger oss verktyg att fylla verkligheten med mening. Det gör att världen ser lite annorlunda ut beroende på varifrån man betraktar den. Hur man identifierar känslor och sätter namn på dem formar vår syn på vad man kan känna, och hur man tänker om sig själv. Dessutom är det mycket annat som spelar in, föreställningar, livsformer, traditioner, gester – allt det vi inte sätter ord på, säger Kristiina Savin.

Emotikoner är ett tydligt system för känslouttryck. Genom historien har det gjorts talrika försök att upprätta sådana. De grekiska stoikerna nöjde sig med fyra grundemotioner: Glädje, sorg, hopp och fruktan. Alla andra känslor var enligt deras synsätt en blandning av dessa. Längre fram kom man inom den västerländska filosofin att förhålla sig till 14 grundemotioner, som Kristiina Savin beskriver det.

Genom åren har känslor kodats utifrån kategorier som klass, kön och etnicitet. En ihållande föreställning har varit att kvinnor överlag är mer känslolösa och känsliga. De stora, upphöjda känslorna, från mod till melankoli, har hört till män.

Smileys är sällan särskilt stora, och långtifrån upphöjda. I sig är figurerna

könsneutrala. Fler kvinnor än män använder emellertid smileys. En tänkbar konsekvens av att kvinnor överlag fostras att ta större social hänsyn, eftersom bruket i stor utsträckning handlar om att fila ner kanterna på det som kan låta väl hårt svart på vitt.

Som alla teckensystem är känslouttryck normerande. Det vill säga, de är inte bara uttryck för något utan en föreställning om vad detta något kan vara. Säger normen att det hör till att gråta när man berättar om livsavgörande händelser, ja, då kommer förmodligen ”Stjärnor på slottet”- och ”Så mycket bättre”-artister att låta tårarna trilla i tv. Det går trender i känslor, som i allt annat, enligt Kristiina Savin.

– Jag tycker att man kan se en trend att vi blir lite mer utlevande i dag, mer amerikanska. Jag hade ett långt uppehåll, kanske tio år, i mitt tv-tittande. När jag började titta igen var förändringen tydlig. Nu hör det till att ropa ut vad man känner. I ”Sveriges mästarkock” kan man se hur känslorna liksom följer med från den amerikanska förlagan. Någon måste gråta, någon som aldrig skulle ha gjort det för tio år sedan. Även om det är överspelat eller överdrivet påverkar sådant människors mer vardagliga känslouttryck. Medierna spelar väldigt stor roll.

De emotikoner som finns i sociala medier speglar betydligt fler än de antika filosofernas 14 grundkänslor. Likväl rör det sig om ett begränsat utbud. På Facebook kan man exempelvis klicka på en symbol för känsloläge och sedan välja i en lista om man känner sig till exempel ”glädjefyllt”, ”nöjd” eller ”toppen”. Allra sist finns valet ”fruktansvärd”.

– Detta går nästan att se som en emotionell regim, som inte bara är uttryck för vad man verkligen känner utan som också om vad man förväntas känna. Det är framför allt känslor knutna till tal och handling som tar plats då. Men människan känner ju väldigt mycket inom sig som hon inte sätter ord på, säger Kristiina Savin.

Med sin speciella erfarenhet har konstnären Fito Segrera givetvis funderat en hel del över hur han förhåller sig till emotikoner även som privatperson. Han använder dem gärna, berättar han. När det saknas en symbol för det han vill säga ingjuter han en alternativ mening i de existerande figurerna.

– Jag har till och med olika koder, i bemärkelsen vad olika emotikoner representerar, med olika personer. Det är ett nytt språk som skapas, som både du och din samtalspartner förstår.

Även när han inte är inkopplad för att härma emotikonens uttryck upplever han en viss identifikation med figurerna på skärmen, säger Fito Segrera. I någon mening är de en förlängning av honom själv.

– Det finns en skärningspunkt i integrationen mellan människa och maskin där vi projicerar och till och med identifierar oss med maskinen i viss mening. Vi känner att emotikonen representerar oss på flera sätt, även om den inte är en del av oss på samma sätt som en arm eller ett ben.

JENNY DAMBERG

